Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

Directoraat-generaal
Realisatie Groene Groei
Directie Verduurzaming Industrie

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Ons kenmerk
KGG_DGRGG_VI / 108690137

Datum 10 november 2026
Betreft Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeren wij de Kamer, mede namens de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK), de staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei (KGG) en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), over de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters; een ambitie die door de coalitiepartners in het regeerakkoord is opgenomen. Het kabinet geeft in deze brief aan hoe het invulling wenst te geven aan haar Rijksregierol in deze clusters. Daarbij wordt de Kamer geïnformeerd over de resultaten van het Ontwerpend onderzoek 'Schaarse ruimte, scherpe keuzes; Strategieën voor toekomstbestendige energie-intensieve haven- en industrieclusters'. Met de BOL-brief[1] is de Kamer recent geïnformeerd over de interbestuurlijke afspraken die zijn gemaakt over de clusters. Beide vormen een belangrijke basis voor de invulling van de Nationale ruimtelijk-economische strategie. Deze strategie maakt duidelijk hoe de grote transities in deze clusters, economische groei en weerbaarheid en de inrichting van de ruimte samen gaan. Omdat ruimte schaars is helpt deze strategie om als partijen gezamenlijk keuzes te maken, waarbij het Rijk regie voert op de nationale belangen in de clusters en op de verbanden tussen de clusters vanuit netwerken en systemen.

Aanleiding
De energie-intensieve industrie is geconcentreerd in vijf clusters van nationaal belang en zijn als zodanig vastgelegd in de Ontwerp-Nota Ruimte: Rotterdam-Moerdijk, Noordzeekanaalgebied, Noord-Nederland (Delfzijl, Eemshaven, Emmen), Chemelot en North Sea Port District. Deze clusters vormen belangrijke knooppunten in een internationaal netwerk van corridors voor vervoer van goederen, grondstoffen en energiedragers. In deze clusters liggen ook de vijf zeehavens van nationaal belang. Daarnaast zijn hier basisindustrieën gevestigd, die belangrijk zijn voor de weerbaarheid, verduurzaming en concurrentiepositie van Nederland en Europa. De energie-intensieve haven- en industrieclusters hebben de potentie uit te groeien tot de centra van groene groei. De ambitie is een industrie die in 2050 klimaatneutraal, circulair, concurrerend en weerbaar is. In de Kamerbrief integraal beeld industrie, die op 16 oktober 2026 aan de Kamer

[1] Kamerstuk 2026Z19269

Directoraat-generaal
Realisatie Groene Groei
Directie Verduurzaming Industrie

is verzonden, gaan wij in op de weg naar dit eindbeeld. Essentieel is dat we hiervoor de ruimte en randvoorwaarden op orde brengen.

In veel clusters is echter sprake van schaarste aan ruimte, zowel fysieke ruimte als milieuruimte, en de verwachting is dat dit richting 2030 en 2050 alleen maar verder toeneemt. Dat blijkt uit de Nationale Prognose Ruimtebehoefte industrieclusters, die vanuit het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie is uitgevoerd.[2] Additionele ruimte is nodig voor de ontwikkeling van haven- en industriële activiteiten en om te kunnen voldoen aan de opgaven op het gebied van strategische autonomie, de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie. Daarbij is er (tijdelijk) extra transitieruimte nodig, omdat de om- en afbouw van een fossiel systeem en de opbouw van een duurzaam systeem gelijktijdig plaatsvindt. Ook defensie-opgaven, zoals Host Nation Support en de ontwikkeling van defensie-industrie, en de digitalisering van de economie zullen in toenemende mate gebruik maken van de unieke vestigingsvoordelen in de clusters. In sommige clusters is nog enige vrij uitgeefbare ruimte beschikbaar. Ook wordt er enige vrijval van ruimte verwacht, bijvoorbeeld door de afbouw van (fossiele) bedrijvigheid, maar dat is niet voldoende als oplossing voor de toenemende ruimtevraag. [3]

De locaties in de energie-intensieve haven- en industrieclusters hebben unieke kwaliteiten. Ze kenmerken zich onder andere door de mogelijkheid om ruimte te bieden aan activiteiten met de hoogste milieubelasting. Het concentreren van deze functies in de clusters helpt milieudruk elders in het land te voorkomen. Tegelijkertijd hebben deze activiteiten impact op hun omgeving. De invulling van de ruimte zal daarom goed afgewogen moeten worden tegen andere belangen, zoals de leefomgeving en gezondheid van omwonenden. Daarbij staan de bedrijven voor de uitdaging om de komende jaren te verduurzamen, de milieubelasting fors te beperken en daarbij concurrerend te blijven in een zeer uitdagend economisch klimaat. Het kabinet is met de medeoverheden en bedrijven in de clusters in gesprek over mogelijke maatwerkafspraken op clusterniveau. In dat kader heeft het cluster Chemelot recent een clusterplan opgesteld.[4] Rijk en regio werken bovendien al enige tijd samen aan de complexe stapeling van opgaven in deze gebieden vanuit de NOVEX-aanpak en in de gebiedsaanpak Moerdijk.

Naar een nationale ruimtelijk-economische strategie
Het kabinet ontwikkelt een Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Hieronder zetten we de hoofdlijnen uiteen, mede op basis van de interbestuurlijke afspraken die we hebben gemaakt in de BO's Leefomgeving in september jl.[5] Door meer regie te nemen op de energie-intensieve haven- en industrieclusters beoogt het kabinet de nationale belangen die samenkomen in de clusters beter te borgen. Deze regierol zit in een combinatie van de volgende aspecten, die ook als keuzes worden vastgelegd in de

[2] Kamerstuk 29826-258
[3] Kamerstuk 29826-258
[4] Kamerstuk 29826 nr. 314
[5] Kamerstuk 2026Z19269

Directoraat-generaal
Realisatie Groene Groei
Directie Verduurzaming Industrie

Nota Ruimte en bijbehorende Uitvoeringsstrategie. Ten eerste gaat het Rijk middels het opstellen van strategische profielen meer richting geven aan de gewenste ruimtelijk-economische ontwikkeling van de clusters (individueel én in samenhang) en de wijze waarop nieuwe en vrijkomende ruimte wordt ingezet. Ten tweede zorgt het Rijk ervoor dat de huidige ruimte beter wordt beschermd en benut en wordt ingezet op een aantal strategische uitbreidingen. Ten derde versterkt het Rijk de governance van de NOVEX haven- en industriegebieden om beter te kunnen sturen en uitvoering te kunnen geven aan de strategie. Ten vierde gaat het Rijk verkennen hoe bestaande investeringen meer integraal en gebiedsgericht kunnen worden ingezet in de clusters en hoe mogelijk ook hardere sturingsinstrumenten kunnen worden toegepast. Hiermee moeten bedrijven meer duidelijkheid krijgen en tegelijkertijd de flexibiliteit kunnen behouden om in te spelen op economische kansen en geopolitieke ontwikkelingen. Daarom is de inzet om de Nationaal-ruimtelijk economische strategie te verbinden aan de mogelijke maatwerkafspraken op clusterniveau.

Met deze nationale strategie gaan we langjarig sturen op het tijdig beschikbaar krijgen van de juiste ruimte en randvoorwaarden op de juiste plek. Daarbij benaderen we de clusters als cruciale knooppunten in (inter)nationale systemen en netwerken, waarvoor keuzes in samenhang moeten worden genomen. Hoewel het Rijk met deze aanpak haar rol in de energie-intensieve haven- en industrieclusters versterkt, is en blijft samenwerking met de regionale overheden, havenbedrijven en bedrijfsleven dé manier om de opgaven in de clusters te realiseren. Het kabinet wenst dan ook te benadrukken dat het uitgangspunt is dat met deze strategie de huidige bevoegdheden in stand blijven; het streven is om met de bevoegde gezagen en andere stakeholders in de clusters tot een optimaal samenspel van rollen en bevoegdheden te komen.

Programmalijnen
De Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters werken we uit in een programmatische aanpak met een aantal programmalijnen. Per programmalijn zullen we in overleg met de bevoegde gezagen passende instrumenten inzetten om beleidskeuzes voortkomend uit de programmalijnen nationaal en/of regionaal te borgen.

- *Ruimtelijk sturen met strategisch profielen*: In deze clusters komen nationale belangen voor economie en energie bij elkaar. De haven- en industriële activiteiten staan voor een tweeledige opgave: verduurzamen en concurrerend blijven in een zeer uitdagend economisch klimaat. Het energiesysteem wordt verduurzaamd en belangrijke onderdelen daarvan zullen landen in de clusters. Vanwege de grote ruimteschaarste is het belangrijk dat de clusters zich van elkaar onderscheiden op basis van hun individuele eigenschappen en sterktes. Het kabinet stelt samen met decentrale overheden en andere stakeholders uit de clusters een strategisch profiel op per cluster, dat de unieke kwaliteiten en gewenste ontwikkelingen (onder andere vanuit nationale programma's) schetst. Dit geeft richting aan de inzet van ruimtelijke handelingsperspectieven en maakt het mogelijk om op basis van tijdlijnen inzichtelijk te maken wat nodig is om tijdig voldoende ruimte te realiseren. We verkennen verschillende sturingsopties en instrumenten onder de Omgevingswet die

bijdragen aan een samenhangend strategisch profiel en daarmee een toekomstbestendige inrichting van de clusters. De basis voor het strategisch profiel is de Nationale prognose ruimtebehoefte industrieclusters.[6] Ook maken we gebruik van andere relevante studies en verkenningen, evenals de clusterplannen die momenteel worden opgesteld. De strategische profielen zullen ook richting geven aan de allocatiestrategieën van havenbedrijven als beheerders van de haven en duidelijkheid bieden aan bedrijven.

- *Ruimte beschermen met contouren*: Voor het beschermen van de ruimte ontwikkelt het kabinet, in samenwerking met de bevoegde gezagen, een methodiek om de huidige en toekomstige fysieke contouren van de clusters beter vast te leggen en te voorkomen dat deze ruimte wordt ingeperkt. Door een eenduidige uitgangssituatie te creëren krijgen zowel bedrijven als omwonenden meer duidelijkheid en betere bescherming. Daarnaast wordt onderzocht hoe milieucontouren voor bijvoorbeeld geluid en externe veiligheid kunnen bijdragen om de ruimte beter te beschermen en benutten. Hierbij is het van belang dat de industrie zich maximaal blijft inspannen om productieprocessen verder te verschonen. We verkennen op welke wijze en op welk niveau de verschillende sturingsopties en instrumenten onder de Omgevingswet in te zetten om de contouren te beschermen en handhaving mogelijk te maken. Ook brengen we lopende initiatieven in de clusters in beeld en bouwen daarop voort.
- *Ruimte beter benutten*: Om de bestaande ruimte beter te benutten kunnen herstructurering en optimalisatie uitkomst bieden, bijvoorbeeld door functies beter te stapelen of een aanpak te ontwikkelen voor bedrijven die geen gebruik maken van de unieke kenmerken van de locaties in de clusters. Het kabinet acht het van belang om kansen die zich op dit gebied voordoen aan te grijpen. Tegelijkertijd laat het ontwerpend onderzoek zien dat dit in de clusters uitermate complex is, een lange doorlooptijd heeft en kostbaar is. Samen met de partijen in de clusters gaan we handelingsperspectieven onderzoeken om hierop te kunnen sturen.
- *Ruimte strategisch uitbreiden*: Het kabinet wil in samenwerking met de bevoegde gezagen werken aan een aantal strategische uitbreidingen van de clusters. Mogelijke uitbreidingslocaties die op dit moment in beeld zijn, zijn de *Verkenning ruimtegebrek haven en impuls leefomgeving* in de Rotterdamse haven, de ruimtelijke opgave die wordt onderzocht in het kader van Powerport regio Moerdijk, de ontwikkeling van de Energiehaven en de strategische reservering Houtrakpolder (aan het eventueel opheffen van deze strategische reservering zijn vanuit de Novex-samenwerking voorwaarden verbonden) in het Noordzeekanaalgebied, de ontwikkeling van de haven van Stein en satellietlocaties rondom Chemelot en de realisatie van Oostpolder bij de Eemshaven. Het ontwerpend onderzoek laat zien dat er ook in North Sea Port District mogelijkheden voor uitbreiding zijn. De strategische profielen zullen helpen om deze mogelijke nieuwe ruimte strategisch in te vullen en dragen bij aan de onderbouwing

[6] Kamerstuk 29826-258

van nut en noodzaak voor uitbreiding. Het is van groot belang om eventuele uitbreidingen goed af te wegen tegen de milieu- en leefomgevingskwaliteit en de gezondheid van omwonenden.

- *Aanwijzen van Versnellingsgebieden*: Het kabinet wil aansluiten op Europese beleidsontwikkelingen, zoals de Clean Industrial Deal, de Net-Zero Industry Act (NZIA), de Industrial Acceleration Act (IAA), de Critical Raw Materials Act (CRMA) en thematische trajecten rondom bijvoorbeeld chemie en grondstoffen. Met NZIA en IAA wordt beoogd om de publiek-private samenwerking te stimuleren, bijvoorbeeld door vergunningprocedures in te korten, infrastructuur te realiseren en financiële ondersteuning te bieden (zoals het European Competitiveness Fund). In dat kader wil het kabinet de genoemde programmalijnen in deze brief, die gericht zijn op publieke randvoorwaarden, verbinden aan de maatwerkafspraken op clusterniveau, die meer vanuit private initiatieven tot stand komen. Daarbij is het kabinet voornemens om (delen van) de clusters aan te wijzen als Versnellingsgebieden onder de NZIA en zo de productie van netto-nultechnologieën te versnellen. Momenteel consulteren we de bevoegde gezagen hierover.

Governance

Binnen de NOVEX-gebieden komen de verschillende nationale programma's en regionale plannen samen en worden keuzes op elkaar afgestemd. Het kabinet is voornemens om de lopende NOVEX-aanpak en de daarbij behorende overlegstructuren te benutten en verder te versterken om uitvoering te geven aan de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Om dat te kunnen doen zijn een aantal aanscherpingen noodzakelijk. Het is niet de bedoeling om extra overlegstructuren toe te voegen, we kijken ook waar we mogelijk kunnen samenvoegen, gericht op een effectieve samenwerking en uitvoering.

- *Het aanscherpen van de scope*: Voor de Rotterdamse haven en het Noordzeekanaalgebied past de scope van de NOVEX-gebieden goed bij de clusters, voor de andere gebieden spelen verschillende vraagstukken. Voor het NOVEX-gebied Zuid-Limburg hebben Rijk en regio in het BO leefomgeving (september 2026) afgesproken om te verkennen hoe de overlap die is ontstaan in de interbestuurlijke samenwerking kan worden ontvlochten. Rijk en regio verkennen onder meer hoe het NOVEX-gebied inhoudelijk, geografisch en wat betreft governance geoptimaliseerd kan worden ten behoeve van ruimtelijk economische opgaven in Zuid-Limburg, in elk geval voor Chemelot en bijbehorende satellietlocaties. Daarbij wordt overwogen het bestuurlijk trekkerschap voor Chemelot bij de minister van KGG te beleggen. Beoogd is hierover in eerste kwartaal 2027 een bestuurlijk besluit te nemen en daarna een formele scopewijzigingen in gang te zetten. Parallel aan deze verkenning en vooruitlopend op definitieve besluitvorming richten Rijk en regio een informele werktafel in inzake de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Chemelot. Voor NOVEX-gebied Groningen | Masterplan Zeehavens hebben Rijk en regio afgesproken om de stakeholders in Emmen, als onderdeel van het cluster Noord-Nederland, goed aan te sluiten op het economische werkspoor. Voor het NOVEX-gebied North Sea Port District hebben Rijk en regio

afgesproken de samenwerking met Vlaanderen verder door te ontwikkelen en tegelijkertijd de organisatie van de Nederlandse kant van het NOVEX-gebied meer in lijn brengen met de andere NOVEX-gebieden. Ook zijn Rijk en regio in gesprek over de rol van West-Brabant binnen de NSPD-samenwerking. Moerdijk is geen apart NOVEX-gebied, hier wordt de huidige interbestuurlijke samenwerking voortgezet om daarmee ook invulling te geven aan de Nationale ruimtelijk-economische strategie.

- *Meer eenduidigheid in de inhoudelijke aanpak*: In NOVEX-verband en in de gebiedsaanpak Moerdijk wordt al volop samengewerkt aan Ontwikkelperspectieven en Uitvoeringsagenda's, maar het ene cluster is hier verder in dan het andere. Daarom hebben Rijk en regio afgesproken om de komende tijd in elk NOVEX-gebied en voor Moerdijk, voortbouwend op de bestaande afspraken, te komen tot een scherp (a) strategisch profiel, (b) ruimtelijk handelingsperspectief en (c) bijbehorend instrumentarium. En op basis daarvan waar nodig de NOVEX-beleidsinstrumenten te herijken. Het kabinet wil hierbij ook de samenwerking met private partijen versterken op basis van de clusterplannen.
- *Versterken van de Rijksinzet in de clusters*: Het kabinet reserveert de komende vier jaar 1 miljoen euro per jaar uit bestaande middelen om uitvoering te geven aan de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Dit uitvoeringsbudget wordt ingezet op de genoemde programmalijnen (o.a. strategische profielen, contouren, ruimtelijke verkenningen en Versnellingsgebieden). Ter ondersteuning van de interbestuurlijke samenwerking worden de programmabureaus NOVEX voortgezet en de inzet vanuit het Rijk versterkt.
- *Samenhangende keuzes:* We werken intensief samen binnen het Rijk, gericht op meer samenhangende keuzes voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Het gaat hier om de samenhang tussen in elk geval de volgende programma's die bij elkaar komen in de clusters: Nationaal Programma Verduurzaming Industrie, Programma Energiehoofdstructuur, Nationaal Programma Ruimte voor Economie, Nationale Grondstoffenstrategie, Beleidsagenda Goederenvervoer, de Corridoraanpak (MIRT), Nationaal Programma Circulaire Economie, Zeehavennota en Actieagenda Industrie en omwonenden, Nationaal Programma Ruimte voor Defensie en vraagstukken t.a.v. water en bodem in het Nationaal Waterprogramma en Programma Bodem, Ondergrond en Grondwater en natuur met het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Het gaat hier om afwegingen tussen opgaven binnen de clusters, de samenhang tussen de clusters en afwegingen op het niveau van systemen en netwerken.
- *Samenhangende inzet van instrumenten:* We verkennen hoe het Rijk bestaande instrumenten en budgetten slim gezamenlijk kan inzetten voor de ontwikkeling van de clusters. Denk aan de volgende fase van de maatwerkaanpak en diverse subsidieregelingen voor verduurzaming en opschaling. Daarnaast gaat het kabinet verkennen welke aanvullende instrumenten kansrijk zijn voor de ruimtelijk-economische sturing op de

Directoraat-generaal
Realisatie Groene Groei
Directie Verduurzaming Industrie

clusters, zoals deelnemingenbeleid of grondbeleid. Per cluster kan de mogelijke inzet hiervan er verschillend uitzien.

Ontwerpend onderzoek 'Schaarse ruimte, scherpe keuzes. Strategieën voor toekomstbestendige energie-intensieve haven- en industrieclusters'
In het afgelopen jaar is het ontwerpend onderzoek 'Schaarse ruimte, scherpe keuzes; Strategieën voor toekomstbestendige energie-intensieve haven- en industrieclusters' uitgevoerd in opdracht van de ministers van KGG en VRO. Het onderzoeksrapport is bijgevoegd als bijlage bij deze brief.[7] Diverse data en analysemethoden zijn gecombineerd in een iteratief en participatief onderzoeksproces, samen met verschillende departementen en de partijen in de NOVEX-gebieden. De resultaten zijn een belangrijke bouwsteen voor de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de clusters.

Het onderzoek heeft inzichten opgeleverd voor de te maken:
- Systeemkeuzes op een aantal (inter)nationale systemen, die samenkomen in de clusters en die bepalend zijn voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de clusters. Per systeem geven we hieronder de belangrijkste richtingen aan, die we komende tijd meenemen in de nationale beleidsontwikkeling.
- Strategische profielen voor de clusters, die richting geven aan ruimtelijke handelingsperspectieven en instrumentarium. Per cluster geven we hieronder de belangrijkste richtingen, die we de komende tijd in NOVEX-verband verder gaan uitwerken.

Sturing op basis van (inter)nationale systemen en systeemkeuzes
Het ontwerpend onderzoek laat zien dat de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de clusters steunt op vijf (inter)nationale systemen en netwerken: logistiek, chemie, energie, fossiel en (kritieke) grondstoffen. Deze systemen en netwerken zijn van strategisch belang voor Nederland in relatie tot de nationale belangen in de Ontwerp-Nota Ruimte.[8] De clusters vormen cruciale knooppunten binnen deze systemen en netwerken. Diverse economische activiteiten in de clusters zoals Defensie, maakindustrie, maritieme en offshore-sector worden door deze systemen bediend. De systemen zijn onderling met elkaar verbonden en verbinden ook de clusters met elkaar. Het is daarom essentieel keuzes in samenhang te maken. Het is daarbij van belang dat er voor bepaalde functies, zoals het nationale energiesysteem en defensie, een nationale bevoegdheid en zorgplicht is. Het strategische profiel per cluster verandert deze nationale bevoegdheden niet.

Bovengenoemde systemen en netwerken zijn nu nog grotendeels ingericht op fossiele processen en moeten de komende decennia verduurzaamd worden. Daarmee versterken we onze weerbaarheid, strategische autonomie en verdienvermogen. Deze transitie mogelijk maken is echter een grote uitdaging en gaat niet vanzelf. Het ontwerpend onderzoek agendeert een aantal

[7] Het onderzoeksrapport 'Schaarse ruimte, scherpe keuzes' in bijlage bij deze brief
[8] Een aantrekkelijk ruimtelijk-economisch vestigingsklimaat, een toekomstbestendige circulaire economie (inclusief strategische autonomie) en een betrouwbare, betaalbare en veilige energievoorziening en bijbehorende energie-infrastructuur. In: Ontwerp-Nota Ruimte, Kamerstuk 29435-269.

systeemkeuzes, die bepalend zijn voor de transitie en de rol van de clusters daarin. Hieronder schetsen we de belangrijkste systeemkeuzes, die we meenemen bij de beleidsontwikkeling binnen het Rijk.

Energiesysteem
Het energiesysteem ondergaat de komende jaren een grote ruimtelijke transformatie. Er zijn op korte termijn vele extra hectares nodig om de klimaatdoelen te realiseren. Via het Programma Energiehoofdstructuur (PEH) onder verantwoordelijkheid van de minister van KGG zorgen we voor de ruimtelijke programmering van het nationale energiesysteem. Veel functies zullen gaan landen in de haven- en industrieclusters. Dit zijn locaties waar energievraag en -aanbod in grote volumes samenkomen en die belangrijke schakels vormen in het (inter)nationale energiesysteem. Alle clusters hebben en krijgen zonder uitzondering te maken met een (grote) inpassings-opgave voor netverzwaringen en -uitbreidingen, aanlandingen en flexibiliteitsdiensten (bijvoorbeeld via systeembatterijen). Daarnaast is infrastructuur nodig voor moleculen zoals waterstof, CO_2 en (rest)warmte. In en rondom alle clusters zijn nu al meerdere energieprojecten in voorbereiding of realisatie, waaronder ook een aantal projectprocedures onder coördinerend bevoegd gezag van de staatssecretaris van KGG.

Wij zien dat er een aantal belangrijke systeemkeuzes te maken zijn in het energiesysteem gerelateerd aan de haven- en industrieclusters. Deze keuzes worden gemaakt binnen het Programma Energie Hoofdstructuur (PEH), Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat (MIEK) en het Programma Verbindingen Aanlanding Wind op Zee (PVAWOZ). Zo proberen we de energietransitie te versnellen en te anticiperen op de ruimtebehoefte door proactief te kijken naar de benodigde ruimte voor alle verschillende onderdelen van het energiesysteem en daartoe ook strategische locaties te reserveren, zodat realisatie in de toekomst kan versnellen. Deze reserveringen wegen we zorgvuldig af ten opzichte van andere ruimtevragers.

De locatiekeuzes voor kernenergie kunnen - mede vanwege de grote ruimtebehoefte - zeer bepalend zijn voor de verdere ontwikkeling van economische activiteiten en andere energiefuncties in de clusters. Voor kerncentrale 1 en 2 zijn momenteel nog drie locaties in beeld in de clusters Noord-Nederland en North Sea Port District. Ook wordt de technische en ruimtelijk potentie van de clusters voor de vestiging van toekomstige kerncentrales en/of Small Modular Reactors (SMR's) onderzocht. De inzet van het kabinet is om snel duidelijkheid over voorkeurslocaties te geven, zodat de clusters hierop kunnen voortbouwen in hun strategisch profiel en ruimtelijk handelingsperspectief.

Het is van groot belang dat elektrificatie in de industrie versnelt en dat er – mede in het licht van opschaling van wind op zee - voldoende flexibele vraag gecreëerd wordt vanuit onder andere bedrijfsprocessen (industrial Demand Side Respons), elektrolyse en laadinfrastructuur. Voor de toekomstige opschaling van wind op zee wordt ook gekeken naar de mogelijkheden van diepe aanlanding naar onder meer Limburg, zodat het aanbod van energie beter verspreid wordt over het land. Ook is richting nodig voor grootschalige elektrolyse, vanwege enerzijds strategische

onafhankelijkheid en leveringszekerheid en anderzijds de bijdrage aan aanbod van duurzame moleculen. Locaties in de kustgelegen clusters met relatief veel ruimteaanbod en een grote eigen behoefte aan waterstof ligt daarbij voor de hand. Tot slot is het van belang om bij vrijkomende of nieuw te ontwikkelen ruimte een goede balans te vinden tussen energiefuncties en de economische ontwikkeling van de clusters. Daar beogen we met de Nationale ruimtelijk-economische strategie meer richting in te geven.

Logistiek systeem
Het logistieke systeem is de drager van de Nederlandse positie in de internationale handel, dat veel directe en indirecte werkgelegenheid creëert. Daarbinnen zijn de clusters, met de zeehavens van nationaal belang en Rotterdam als grootste mainport voor het (Europese) achterland, cruciale knooppunten. Jaarlijks komen miljoenen tonnen aan droge bulk, natte bulk, containers en stukgoed Nederland binnen en worden vervolgens in de clusters verwerkt of via weg, spoor, water en buisleidingen doorgevoerd naar afnemers in binnen- en buitenland. Zo kunnen ook handel en industrie buiten de zeehavens gebruik maken van de voordelen van mondiale waardeketens. Keuzes in het logistieke systeem reiken dus verder dan de clusters alleen en hebben invloed op het complete mobiliteits- en bereikbaarheidssysteem van Nederland en omringende landen. Via de recent gepubliceerde Beleidsagenda Goederenvervoer[9] en de aankomende Zeehavennota, onder verantwoordelijkheid van de minister van IenW, sturen we hierop.

De aard en omvang van de logistieke stromen in de clusters gaat de komende tijd veranderen. Fossiele stromen nemen af en worden deels vervangen door circulaire grondstoffenstromen. De systeemveranderingen (energie, fossiel en grondstoffen) beïnvloeden het logistieke systeem en de verduurzaming zal grote ruimtelijke implicaties hebben. Het ontwerpend onderzoek bevestigt dat we in de clusters prioriteit moeten blijven geven aan internationale-, zeehaven- en clustergebonden stromen en moeten blijven sturen op het bundelen van stromen langs de belangrijkste goederencorridors. De corridors van en naar de Rotterdamse haven, maar ook North Sea Port District en Antwerpen, vormen hierin belangrijke zwaartepunten. Meer inzet op alternatieve modaliteiten, zoals buisleidingen, water en spoor, kan de druk op het wegennet beperken en het gebruik van duurzame modaliteiten bevorderen. Een van de aanbevelingen uit het onderzoek is dat de clusters gebaat zijn bij een proactievere rol van het Rijk bij de ontwikkeling van nieuwe buisleidingeninfrastructuur, niet alleen voor energie maar ook voor grondstoffen (waterstof en CO2). Inzet van het Rijk is reeds om marktontwikkelingen rond buisleidingen maximaal te faciliteren. De komende tijd verkennen we mogelijkheden om marktinitiatieven verder te ondersteunen, in plaats van de markt af te wachten.

Fossiele systeem
Het systeem van fossiele grond- en brandstoffen wordt de komende decennia grotendeels af- en omgebouwd. De schaal, complexiteit en strategische functie

[9] Logistiek en goederenvervoer | Tweede Kamer der Staten-Generaal

van het huidige systeem maakt dit tot een aanzienlijke ruimtelijke uitdaging. De infrastructuur voor fossiele doorvoer, verwerking en opslag is niet alleen groot, maar ook diep geïntegreerd in de Europese energiezekerheid, de petrochemische waardeketens en de NAVO-logistiek. De strategische uitdaging is hoe een gecontroleerde transitie van fossiele naar hernieuwbare stromen kan worden gerealiseerd zonder dat dit ten koste gaat van de industriële concurrentiekracht en leveringszekerheid voor civiele en militaire toepassingen. Het rapport *Toekomstvisie op brandstoffen- en chemiegrondstoffenproductie*[10] is recent gepubliceerd bij Kamerbrief over Integrale Aanpak Industrie.

De ombouw van het fossiele systeem heeft effect op de transitie van de andere systemen, met een risico op ruimtelijke inefficiënties. Er is, ondanks de onzekerheden, een strategie en sturingsmodel nodig op het tempo van ombouw en afbouw in de clusters en deelgebieden en op de samenhang tussen de clusterplannen. Daarbij zou prioriteit uit moeten gaan naar het middengebied van de Rotterdamse haven (Botlek, Europoort en Vondelingenplaat), met onder andere de ombouw van fossiele raffinage, met doorwerking naar andere clusters. De Rijksoverheid kan bijdragen aan het faciliteren van de benodigde infrastructuur, bijvoorbeeld door bepaalde deelgebieden met prioriteit aan te sluiten op de waterstofbackbone. Daarbij is het van belang om de fossiele ruimte en assets zoveel mogelijk te hergebruiken voor de energie- en grondstoffentransitie. Ook zijn er kansen voor de ontwikkeling van netto-nultechnolgieën die bijdragen aan de verduurzaming van de clusters, bijvoorbeeld in het Noordzeekanaalgebied. Tot slot is het van belang dat het Rijk zorgdraagt voor voldoende strategische olie en olieproductvoorraden.

Grondstoffensysteem
De transitie naar een circulaire economie vraagt om de ontwikkeling van een nieuw grondstoffensysteem, met meer ruimte voor op- en overslag, terugwinning en verwerking van grondstoffen. Dit wordt uitgewerkt in het *Nationaal Programma Circulaire Economie* onder verantwoordelijkheid van de minister van KGG en de Nationale Grondstoffenstrategie onder verantwoordelijkheid van de minister van EZ. Ook in dit systeem zullen de clusters belangrijke knooppunten worden, bijvoorbeeld op het gebied van recycling, materiaalterugwinning en op- en overslag. Hiervoor zal extra ruimte nodig zijn en een versterking van overslagpunten en corridors.

Hoewel nader onderzoek nodig is, signaleren we al een aantal belangrijke te maken keuzes. Ten eerste de keuze welke circulaire activiteiten in de clusters moeten plaatsvinden en welke daarbuiten kunnen wanneer de bedrijven in de clusters de overstap naar circulaire processen maken. Voor circulaire stromen is het een potentiële strategie om, zoals incidenteel gebeurt, een deel van de ketenactiviteiten op satellietlocaties te organiseren. Dit vraagt om extra ruimte buiten de clusters, wat moet worden onderzocht op haalbaarheid en ruimtelijke inpasbaarheid. De haven- en industrieclusters kunnen zo strategisch worden ingezet vanuit hun onderscheidende kwaliteiten, zoals havengebondenheid,

[10] Rapport Toekomstvisie Brandstoffen- en Chemiegrondstoffenproductie, 16 oktober 2026, Kamerstuk 3265381

milieuruimte en de aanwezigheid van bepaalde specialistische installaties. In het bijzonder bieden de haven- en industrieclusters kansen om *midstream*-capaciteit te organiseren en als grondstoffenknooppunt stromen aan elkaar te verbinden. Ten tweede zijn keuzes nodig over concentratie versus spreiding van (grote) circulaire stromen over de verschillende haven- en industrieclusters met verschillende rollen. Hier is kennisontwikkeling op nodig (onder andere vanuit de markt). Een derde vraagstuk is welke rol Nederland, en specifiek de clusters, gaan vervullen in de kritieke grondstoffen voor Europa. Kansrijk is het benutten van de bestaande haven-industriële voordelen voor Europees relevante midstream: verwerking, opslag, raffinage (biobased en synthetische brandstoffen) en recycling van kritieke grondstoffen, waarbij aangesloten kan worden bij de aanwezige activiteiten binnen het cluster.

Ombouw en opbouw van groene basischemie
Voor de chemie is in het ontwerpend onderzoek meer gekeken vanuit een sectorale benadering, die zicht geeft op een netwerk van (inter)nationaal aan elkaar verbonden bedrijven. Deze bedrijven zijn in belangrijke mate afhankelijk van de tijdige ontwikkeling en ombouw van de vier sectoroverstijgende systemen (energie, fossiel, logistiek en grondstoffen) zoals in het onderzoek zijn uitgelicht.

De chemische industrie is essentieel voor de strategische autonomie van Europa. Vanwege een combinatie van logistieke voordelen, schaalvoordelen, gedeelde infrastructuur en synergie tussen bedrijven is de chemische industrie dominant in drie van de vijf clusters. Rotterdam-Moerdijk, North Sea Port District en Chemelot vormen belangrijke schakels in het internationale ARRRA-cluster (de Antwerpen-Rotterdam-Rijn-Ruhr Area), dat de chemische industrie in Nederland, Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen met elkaar verbindt en dé plek is voor de chemische industrie in Europa. ARRRA is het grootste geïntegreerde petrochemische cluster van Europa en voorziet in ca. 40 procent van de behoefte in de Europese Unie.[11] [12] [13] Ook vindt er veel downstream en geavanceerde chemie buiten de clusters plaats, waarmee het ARRRA-cluster van breder economisch belang is. Tegelijkertijd kampt de chemie met ongekende uitdagingen. De concurrentiedruk is acuut en de hoge energieprijzen, netcongestie, stikstofproblemen en ruimtegebrek in Nederland maken het investeringsperspectief kwetsbaar.

De centrale ambitie is ontwikkeling van een groene basischemie en geavanceerde chemie. Dit is uitgewerkt in het *Perspectief voor de chemie*[14] en de *Visie op duurzame koolstof in de chemische industrie* onder verantwoordelijkheid van de minister van KGG. De transitie vraagt om ombouw van de bestaande industrie, afbouw van fossiele grondstoffen en gelijktijdig opbouw van nieuwe waardeketens via verschillende productieroutes op basis van een grote variatie aan hernieuwbare grondstoffen. Hoe deze transitie vorm kan krijgen wordt uitgewerkt

[11] Power-to-X: cornerstone of the chemical industry | TNO
[12] Value creation for Europe A first study on the value creation for Europe's sustainable and competitive position by the combined ports of Rotterdam and Antwerp-Bruges - Vrije Universiteit Brussel
[13] Decarbonising the ARRRA cluster - Bellona EU
[14] https://open.overheid.nl/documenten/8cbbc7ba-e0a2-4ea4-b3bb-4f2ce99b5272/file

in een Beleidsagenda Duurzame Chemie. Aanvullend EU-beleid moet de vraag naar groene Europese chemieproducten helpen garanderen.

Er is schuifruimte nodig om dit ruimtelijk voor elkaar te krijgen. Het ontwerpend onderzoek adviseert het belang van scherpere keuzes. In Europees verband wordt binnen de Critical Chemical Alliance een methode ontwikkeld om moleculen en productielocaties aan te wijzen die strategisch zijn om in Europa te behouden en verduurzamen. Daarbij kunnen ook scherpere profielen ontwikkeld worden tussen de clusters, waarbij Rotterdam en North Sea Port District een brede geïntegreerde rol spelen, Chemelot en Moerdijk meer specialistische rollen vervullen, en Noord-Nederland als toeleverancier voor het ARRRA-cluster met zoutchemie een specifieke rol heeft. Het onderzoek onderstreept het belang om de clusters vanuit de Rijksoverheid maximaal te ondersteunen in de verduurzaming met de benodigde toegang tot grootschalige infrastructuur, energie en primaire en secundaire grondstoffen. Een zekere focus ligt bij het ondersteunen van kansrijke projecten voor ombouw van bestaande installaties en opbouw van nieuwe installaties naar groene basischemie. Daarnaast bij het stimuleren van een nieuwe balans tussen basischemie en geavanceerde chemie, op juiste wijze verdeeld over de clusters en daarbuiten en gericht op een zo optimaal mogelijk functionerend energie- en grondstoffensysteem.

Overig (o.a. Defensie, datacenters)
Zoals eerder beschreven zijn de vijf (inter)nationale systemen en netwerken ondersteunend aan de diverse economische activiteiten in de clusters. Denk aan de staal- en voedingsmiddelenindustrie in het Noordzeekanaalgebied of de maritieme maakindustrie in Noord-Nederland en North Sea Port District. Een additionele ruimtevraag wordt in ieder geval verwacht vanuit het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie, voor onder meer Host Nation Support en defensie-industrie. Ook voor de vestiging van datacenters en AI-rekenfaciliteiten neemt de ruimtevraag toe. Deze zijn belangrijk voor onze digitale strategische autonomie en bieden kansen voor de ontwikkeling van digitale technologieën. Op dit moment zijn hyperscale datacenters enkel toegestaan op twee locaties: in de Eemshaven in het cluster Noord-Nederland en in Agriport in de gemeente Hollands Kroon[15]. Vanwege hun hoge dataconnectiviteit en gunstige ligging in het energiesysteem kunnen de haven- en industrieclusters interessante locaties bieden. Tegelijkertijd brengen datacenters een grote ruimtevraag met zich mee en zijn de activiteiten beperkt industrie- en havengebonden. Onder regie van het ministerie van EZK wordt, samen met het ministerie van VRO, gewerkt aan een nationale geïntegreerde aanpak datacenters. Dit najaar wordt de Kamer hierover geïnformeerd.

Gebiedsgerichte vertaling
De clusters van nationaal belang zijn en blijven cruciale schakels in (inter)nationale productieketens. Niet alle clusters spelen hierin dezelfde rol en deze rollen zijn bovendien aan het verschuiven. De transities die de genoemde

[15] Staatsblad 2023, 492 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen

systemen de komende decennia doormaken – van fossiel naar hernieuwbaar, van lineair naar circulair en van volumegericht naar waardegedreven – kan worden vertaald naar een eigen profiel voor elk cluster. Dit gaat het kabinet de komende tijd samen met de partijen in de clusters, via de NOVEX-samenwerking en de bestaande structuur voor Powerport regio Moerdijk, uitwerken. Hieronder geven we alvast enkele hoofdlijnen die we op basis van het ontwerpend onderzoek zien en die we ook in de Nota Ruimte een plek zullen geven voor verdere uitwerking met de partijen in de clusters.

Rotterdamse Haven
De Rotterdamse Haven speelt in alle vijf de systemen een prioritaire rol en is en blijft het zwaartepunt van de Nederlandse energie-intensieve haven- en industrieclusters. Hier liggen relatief de beste kansen om de complexe en uitdagende transities vorm te geven. Daarmee vormt de Rotterdamse haven een draaischijf voor de transitie in de rest van ons land en in Noordwest-Europa. Als het hier niet lukt, wordt het ook elders complexer. Zo vormt de Rotterdamse haven een essentieel (inter)nationaal knooppunt voor energie-import, -productie, -verwerking en -doorvoer, bijvoorbeeld als belangrijkste importhaven van waterstofdragers. In de chemie blijft de Rotterdamse haven een dragende schakel, met een transitie naar circulaire en duurzame ketens, voortbouwend op de kennis, ecosystemen, infrastructuur en assets die al in het gebied aanwezig zijn. In de logistiek kiezen we voor verdere concentratie van grote (inter)nationale stromen, waarbij de Rotterdamse haven een centrale hubfunctie vervult. De geleidelijke afname van fossiele stromen zoals kolen en aardolie[16] kan onder meer ruimte bieden aan opslag, overslag en bewerking van (kritieke) grondstoffen.

Maar de ruimteschaarste is groot. De ruimtelijke strategie voor de Rotterdamse Haven is gericht op actieve sturing op tempo, plaats en vorm van ombouw van systemen. Met name de transitie van de petrochemie in de Botlek-Vondelingenplaat vraagt aandacht, maar ook de opbouw en ombouw van activiteiten in Europoort en Maasvlakte. Gelet op de (inter)nationale prioriteit van de Rotterdamse haven dient tijdig voldoende ruimte voor deze ombouw gegarandeerd te zijn. Daarom zetten we maximaal in op optimalisatie en herstructurering binnen bestaande contouren en verkennen we de mogelijkheden voor een zeewaartse uitbreiding. Rijk, provincie Zuid-Holland, Gemeente Rotterdam en Havenbedrijf Rotterdam pakken dit voortvarend op via de ‘Verkenning Ruimtegebrek en Impuls Leefomgeving’, die in januari 2026 is gestart. Deze verkenning kijkt ook naar de leefomgevingsdruk in dit gebied, één van de hoogste van Nederland; de verdere ontwikkeling van het clusters moet hand in hand gaan met een aanpak voor de leefomgeving.

Noordzeekanaalgebied
Noordzeekanaalgebied heeft een accent op energie, logistiek en brandstoffenopslag, gericht op ombouw naar duurzame en circulaire stromen. Het Noordzeekanaalgebied kenmerkt zich door de aanwezigheid van hoogwaardige, kennisintensieve bedrijvigheid, waarbij de beschikbare milieuruimte, de

[16] Minder aan- en afvoer goederen zeehavens, vooral minder steenkool en gas | CBS

zeeverbinding en de koppeling met de staalindustrie bepalend zijn voor de toekomstige economische positionering. In dit cluster vormen netwerk- en ruimtecapaciteit belangrijke bottlenecks, versterkt door de nabijheid van stedelijk gebied, de noodzaak tot het verbeteren van de gezonde leefomgeving en de daarmee samenhangende ruimtedruk. Dit vertaalt zich in toenemende spanning op met name weg- en spoorcapaciteit, terwijl de druk op de binnenvaart relatief beperkt blijft. In dit licht wordt het steeds belangrijker om functies strategisch te positioneren.

De systeemkeuzes komen samen in een profiel waarin het cluster zich in het westelijk deel ontwikkelt als schakel in het energiesysteem, in samenhang met de staalindustrie. In het middendeel ligt de huidige focus op ombouw van fossiele brandstoffen en zou overwogen kunnen worden om ook ruimte te bieden aan andere economische activiteiten die passen bij het cluster, zoals de ontwikkeling en hoogwaardige verwerking van netto-nultechnologieën. In het oostelijk deel van het Noordzeekanaalgebied zien we de vraag of bepaalde activiteiten ook plaats zouden kunnen vinden op mogelijke satellietlocaties, wat ruimte zou kunnen bieden aan haven- en industriegebonden activiteiten die ondersteunend zijn aan de stedelijke economie. De voedingsmiddelenindustrie, met name in en rond de Zaanstreek, blijft een belangrijk onderdeel van het regionale profiel. De economische ontwikkeling van het cluster dient goed afgewogen te worden tegen andere belangen zoals gezondheid, natuur en landschap, water en ruimtelijke kwaliteit.

Een belangrijk vraagstuk in dit gebied gaat over de toekomst van de Houtrakpolder. Voor de locatiekeuze van 380 kV station A9-Zuid heeft het BO Houtrakpolder meegegeven aan Tennet hoe bij het 380 kV station A9-Zuid rekening gehouden kan worden met alle andere opgaven in het gebied.
De betrokken partijen werken aan een Lange Termijn Ontwikkelrichting Houtrakpolder (ter versterking van landschap en watersysteem), die in 2026 wordt afgerond. In de verdere besluitvorming over Houtrakpolder moet het strategisch profiel van het Noordzeekanaalgebied worden meegenomen.

Haven- en industriecluster Moerdijk
In de regio Moerdijk komen veel ruimtelijke opgaven samen die van belang zijn voor de strategische autonomie van Nederland. Het haven- en industriecluster Moerdijk is een strategisch nationaal en internationaal knooppunt voor energie, industrie en (haven)logistiek, met een profiel gericht op groene chemie en circulaire ketens, kritieke grondstoffen en metalen, versterking huidige en opkomende waardeketens en grootschalige energie infrastructuur. De komende jaren staan er meerdere landelijke (energie)projecten gepland in deze regio. De ruimtelijke druk op Moerdijk en de andere haven- en industrieclusters is hoog en er is een goede afweging nodig over hoe ruimtelijke opgaven in verschillende gebieden te verdelen. Moerdijk maakt daarmee integraal onderdeel uit van de ruimtelijk-economische strategie voor de haven- en industrieclusters van nationaal belang. Tegelijkertijd gaat het ook over de ontwikkeling van het dorp Moerdijk en de bredere omgeving en andere woonkernen. Voor Moerdijk is bestuurlijk afgesproken dat hier een afzonderlijk proces wordt doorlopen. In verschillende Bestuurlijke Overleggen Powerportregio Moerdijk zijn voor de zomer

afspraken gemaakt over de te onderzoeken scenario's en het nationaal strategisch profiel voor Moerdijk, mede op basis van de inzichten uit het Ontwerpend onderzoek 'Schaarse ruimte, scherpe keuzes'. De ontwikkelingen in Moerdijk bevestigen de noodzaak om de opgaven in de haven- en industrieclusters integraal en in samenhang te bezien.

North Sea Port District
In North Sea Port District zijn er opvallend veel kansen om het haven- en industriecluster verder te versterken als cluster van nationaal belang, gekoppeld aan regionale economische ontwikkeling en kennisontwikkeling. Zo heeft North Sea Port District een gunstige netwerkpositie op de (inter)nationale corridors, relatief veel ontwikkelruimte en uitbreidingsmogelijkheden en unieke kansen voor grensoverschrijdende uitwisseling van goederen en kennis - zowel binnen het cluster, dat zich uitstrekt van Vlissingen en Terneuzen tot aan Gent, als met de Vlaamse havens zoals Antwerpen-Zeebrugge. Op de Nederlands-Vlaamse top van april 2025 hebben Nederland en Vlaanderen reeds een strategische nota ondertekend, waarmee beide landen en het havenbedrijf hebben vastgelegd dat ze langdurig en intensief gaan samenwerken.

Binnen het energiesysteem ligt in North Sea Port District de nadruk op import, conversie en productie van energiedragers. Het cluster heeft een sterke rol in waterstofketens, zowel in productie en gebruik/verwerking van waterstof als import van waterstofdragers, en een kansrijke positie voor aanlanding van wind op zee en mogelijk kernenergie. Binnen het chemiesysteem ligt de nadruk op de ontwikkeling van een groene basischemie, als dragende schakel binnen het ARRRA-cluster, voortbouwend op bestaande ankerbedrijven en assets (o.a. krakers). De logistieke structuur van North Sea Port District biedt kansen om nieuwe energie- en grondstoffenstromen op te bouwen en sterker met elkaar te verweven. Toekomstige keuzes in het cluster zullen zorgvuldig moeten worden ontwikkeld in samenhang met de andere ruimtelijke opgaven in het North Sea Port District en de draagkracht van de leefomgeving.

Chemelot
Chemelot is het meest gespecialiseerde chemiecluster van Nederland. Na de overgang van kolen naar gas in de jaren '60 en '70, staat het cluster wederom voor de uitdaging om zichzelf opnieuw uit te vinden. De ambitie is om uiterlijk in 2050 volledig als circulaire en klimaatneutrale hub te functioneren. Daarbij ontwikkelt Chemelot zich van een fossiel-gebaseerd chemiecluster naar een innovatief en circulair grondstoffencluster, met als kracht de koppeling tussen industriële productie en kennisontwikkeling via de Brightlands Campus. Onderscheidend is daarnaast de verregaande integratie van verwerkende industrie met twee belangrijke basischemie routes.

Anders dan de andere clusters heeft Chemelot geen haven van nationaal belang; het cluster is daardoor afhankelijk van externe aanvoer van energie- en grondstoffen. Om de transitie te kunnen maken zijn o.a. tijdige realisatie van het waterstofnet, een mogelijke aansluiting op de Delta Rhine Corridor en de verzwaring van het elektriciteitsnet essentieel. Chemelot ligt tussen woonkernen, waardoor de beschikbare uitbreidingsruimte beperkt is en een strategie voor de

ontwikkeling van satellietlocaties noodzakelijk is voor de benodigde versterking van de energie- en grondstoffen-infrastructuur. In het logistieke systeem is, naast het verwerken van buisleidingentransport, het versterken van de binnenvaart belangrijk om grondstoffen en producten efficiënt te vervoeren en de druk op weg en spoor te beperken. Zo gaan Rijk en provincie investeren in de ontwikkeling van de Multimodale Corridor tussen Chemelot en de haven van Stein. De ontwikkeling van Chemelot zal goed afgewogen moeten worden met andere ruimtelijke belangen en de draagkracht van de leefomgeving.

Noord-Nederland
Het cluster Noord-Nederland (Eemshaven, Delfzijl, Emmen) onderscheidt zich als energiecluster en zal een nationale sleutelrol in elektriciteitsproductie (elektrolyse), aanlanding van wind op zee, waterstof en offshore windlogistiek blijven vervullen. Ook is de Eemshaven op dit moment in beeld als locatie voor de vestiging van kerncentrale 1 en 2. Grootschalige energieproductie wordt binnen dit cluster gekoppeld aan functies zoals datacenters, chemie en energie-intensieve maakindustrie. De Eemshaven zal gedurende de hele transitie, en mogelijk ook daarna nog, zijn essentiële rol in strategische fossiele reserves behouden (met name LNG). Als het gaat om de (import en doorvoer) van waterstofdragers is de netwerkpositie van Noord-Nederland minder gunstig in vergelijking met de clusters in het ARRRA-cluster. Daarnaast heeft Noord-Nederland met Delfzijl en Emmen een sterk profiel op chemie en innovatie, waarbij de chemie zich ontwikkelt richting hoogwaardige groene, circulaire en biobased processen. De zoutchemie is essentieel voor het ARRRA-cluster. De toekomstige kracht van Noord-Nederland ligt in industriële symbiose, innovaties en de opschaling daarvan, meer dan in grootschalige basischemie. Het cluster heeft economische gezien een autonomie positie met stevige (inter)nationale ketens. Tot slot heeft defensie en daaraan gerelateerde industrie een plek in dit cluster.

Met de ontwikkeling van Oostpolder heeft Noord-Nederland relatief veel ontwikkelruimte beschikbaar. Het op orde brengen van de infrastructuur en randvoorwaarden, in samenhang met de regionale economische ontwikkeling en een zorgvuldige landschappelijke inpassing, is hierbij belangrijk. De doorontwikkeling van het cluster zal worden ingezet als hefboom voor de economische positie, landschappelijke identiteit en kwaliteit van leven in de bredere regio.

Samenhang met bredere ruimtelijke vraagstukken in en rond de clusters
De ruimtelijk-economische ontwikkeling van de clusters hangt samen met andere ruimtelijke opgaven in en rond de clusters. Het is daarom belangrijk om de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters in deze bredere context te bezien en uit te werken. Van belang hierbij zijn onder andere de verstedelijkingsopgaven en de samenhang met de kwaliteit van de leefomgeving en gezondheid voor omwonenden. Het kabinet gaat uit van ‘water en bodem sturend’ als richtinggevend principe in de ruimtelijke ordening. Deze wordt gehanteerd bij de verdere ontwikkeling van de energie intensieve haven- en industrieclusters en zorgt voor een goede inpassing van onder andere industrie in het water- en bodemsysteem. Bij de ruimtelijke keuzes die in deze clusters gemaakt gaan worden, moet klimaatbestendigheid, en het

Directoraat-generaal
Realisatie Groene Groei
Directie Verduurzaming Industrie

Ons kenmerk
KGG_DGRGG_VI / 108690137

water- en bodemsysteem vroegtijdig meegewogen worden, zodat een toekomstbestendig economisch cluster ontstaat. Het gaat om raakvlakken zoals zoetwaterbeschikbaarheid en waterkwaliteit (KRW) voor koelwater en elektrolyse, waterveiligheid, kustuitbreiding en ruimtelijke reserveringen vanuit ruimte voor de rivieren. Specifiek ten aanzien van clusters aan de kust is aan de kamer aangegeven dat op basis van inzichten uit lopende onderzoeken wordt bepaald of en hoe ruimte gegeven kan worden aan zeewaartse uitbreidingen□. Bij alle clusters zien we ook vraagstukken rondom landbouw, natuur en landschap. Ontwikkelingen in en rond de clusters hebben impact hebben op de kwaliteit en beleving van omliggende landschappen en bij sommige clusters ook op UNESCO werelderfgoed gebieden. Voor strategische uitbreiding wordt vaak gekeken naar landbouwgrond en vaak liggen natuurgebieden in de nabijheid van de clusters. Het is van belang om hier zorgvuldig mee om te gaan. In de Nota Ruimte komen juist al deze vraagstukken samen, gericht op een goede en integrale afweging op het nationale schaalniveau en in de NOVEX-gebieden op het regionale en provinciale schaalniveau. Bovendien onderzoeken we de mogelijkheden van strategische milieubeoordelingen op gebiedsniveau in het kader van Versnellingsgebieden onder de NZIA. De bedoeling is om, mede op basis van de strategische profielen, in zo een vroeg mogelijk stadium van planvormingsproces de milieu-effecten op clusterniveau in kaart te brengen en meer samenhangend af te wegen. Dit moet in latere fases procedures vergemakkelijken en versnellen.

Vervolgproces
Met de nationale programmalijnen, de versterkte NOVEX-aanpak, de afspraken in de Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving en de resultaten van het Ontwerpend onderzoek ligt er een mooie basis om vanuit het Rijk, in nauwe samenwerking met de provincies, gemeenten, waterschappen, havenbedrijven, private partijen en andere stakeholders in de clusters, uitvoering te geven aan de Nationale ruimtelijk-economische strategie voor de energie-intensieve haven- en industrieclusters. Eind 2027 zullen we de Kamer informeren over de uitvoering van de strategie en de voortgang van het instrumentarium. De keuzes en aanpak voor de clusters worden ook opgenomen in de Nota Ruimte en bijbehorende Uitvoeringsstrategie.

Stientje van Veldhoven-van der Meer
Minister van Klimaat en Groene Groei

Elanor Boekholt-O'Sullivan
Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Vincent Karremans
Minister van Infrastructuur en Waterstaat